

Strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie in een redelijke juridische discussie

Eveline T. Feteris

In deze bijdrage wordt een analyse gegeven van het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie in juridische discussies. Eerst worden op basis van rechtstheoretische inzichten de voorwaarden geformuleerd waaronder taalkundige argumentatie een deugdelijke rechtvaardiging kan vormen van een juridische beslissing. Daarna wordt een analyse en beoordeling gegeven van een specifieke vorm van strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie die in juridische discussies door hogere rechters als onaanvaardbaar wordt beoordeeld. Op grond van de normen die zijn geformuleerd wordt uitgelegd hoe het strategisch manoeuvreren in dergelijke gevallen ontspoot.

1 Inleiding

In een juridisch proces wordt vaak gebruik gemaakt van taalkundige argumentatie. Met behulp van taalkundige argumentatie wordt geprobeerd de toepassing van een rechtsregel in een concreet geval als vanzelfsprekend te presenteren door te laten zien dat deze gebaseerd is op de algemeen aanvaarde betekenis van de rechtsregel. De reden waarom taalkundige argumentatie vaak gebruikt wordt is dat deze vorm van rechtvaardigen geacht wordt een voorkeursstatus te hebben. De verwijzing naar de betekenis van een rechtsregel wordt in de rechtstheorie beschouwd als de beste manier om de bedoeling van de wetgever duidelijk te maken. De vermeende voorkeursstatus van taalkundige argumentatie kan echter ook misbruikt worden om retorisch voordeel te behalen. Dit gebeurt wanneer een procespartij of een rechter een bepaalde interpretatie van een regel die in zijn voordeel is presenteert als de enige geaccepteerde standaardbetekenis hoewel er ook verschillende andere interpretaties van de regel mogelijk zijn. Een dergelijk gebruik van taalkundige argumentatie wordt in het Nederlandse recht door hogere rechters wel bekritiseerd omdat het gebaseerd is op een 'aanvechtbare letterlijke lezing van de wet'.

Hoewel rechters in de praktijk regelmatig oordelen vellen over het onjuiste gebruik van taalkundige argumentatie zijn er in de literatuur over juridische interpretatiemethoden en het gebruik van interpretatieve argumenten geen duidelijke normen voor het correcte gebruik van taalkundige argumenten te vinden. Het doel van deze bijdrage is daarom een instrumentarium te ontwikkelen voor het analyseren en beoordelen van het gebruik van taalkundige argumentatie in juridische discussies over de toepassing van rechtsregels. Ik zal dat doen vanuit het perspectief van de pragmatodialectische inzichten over strategisch manoeuvreren met argumentatie in de context van een redelijke kritische discussie. Ik ontwikkel een instrumentarium voor de analyse en beoordeling van het gebruik van taalkundige argumentatie in termen van het strategisch manoeuvreren in de context van een redelijke kritische discussie.

Bij de analyse van het strategisch manoeuvreren maak ik gebruik van de inzichten van Van Eemeren en Houtlosser (2002a, 2002b, 2003, 2006). Ik vat het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie op als een poging een juridisch publiek te overtuigen door te laten zien dat de beslissing in overeenstemming is met bepaalde uitgangspunten die in de juridische gemeenschap als aanvaard kunnen worden beschouwd, zonder daarbij openlijk de dialectische redelijkheidsnormen voor het

gebruik van taalkundige argumentatie te schenden. Het strategisch manoeuvreren impliceert dat een deelnemer probeert deze twee, vaak conflicterende, doelen met elkaar in overeenstemming te brengen. Als dit lukt, kan het strategisch manoeuvreren als aanvaardbaar worden beschouwd. Als dit niet lukt omdat de retorische norm om te overtuigen de overhand heeft gekregen over de dialectische redelijkheidsnorm, ontspoort het strategisch manoeuvreren omdat met het overtreden van de norm een drogreden wordt begaan die de oplossing van het verschil van mening verhindert.

Om het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie te kunnen analyseren en beoordelen ga ik als volgt te werk. Eerst geef ik in par. 2 aan hoe rechtstheoretische inzichten over het gebruik van taalkundige argumentatie vertaald kunnen worden in termen van dialectische normen voor het gebruik van taalkundige argumentatie in de context van een juridische discussie. Ik formuleer de voorwaarden waaronder taalkundige argumentatie een deugdelijke rechtvaardiging kan vormen van een juridische beslissing over de toepassing van een rechtsregel in een concreet geval. Daarna geef ik in par. 3 een analyse en beoordeling van een specifieke vorm van strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie die in juridische discussies door hogere rechters als onaanvaardbaar wordt beoordeeld. Op grond van de normen die ik in par. 2 heb geformuleerd leg ik uit hoe het strategisch manoeuvreren in dergelijke gevallen ontspoort.

2 Normen voor het gebruik van taalkundige argumentatie in een redelijke juridische discussie

In de rechtstheorie bestaat algemeen gesproken een consensus over de functie die taalkundige argumenten kunnen hebben. In duidelijke gevallen waarin er geen verschil van mening is over de interpretatie van een regel kan een taalkundig argument een functie vervullen in de rechtvaardiging, hoewel argumentatie hier vaak niet nodig is omdat er geen verschil van mening is.¹ In moeilijke gevallen waarin er verschil van mening is over de correcte interpretatie van de regel kan taalkundig argumentatie geen doorslaggevende rol vervullen omdat er nu juist verschil van inzicht is over de precieze betekenis van de regel.²

De reden waarom taalkundige argumentatie in een eenvoudig geval als rechtvaardiging kan fungeren is dat, vanuit het perspectief van de rechtszekerheid, een verwijzing naar de duidelijke bedoeling van de wetgever zoals die blijkt uit de formulering van de regel in principe het uitgangspunt vormt. Als andere gegevens (zoals de geschiedenis van de totstandkoming van de regel) niet in een andere richting wijzen kan een verwijzing naar de taalkundige betekenis voldoende zijn om de bedoeling van de wetgever te achterhalen. In moeilijke gevallen waarin er verschil van mening is over de betekenis van de regel voor het concrete geval kan de bedoeling van de wetgever niet uitsluitend worden afgeleid uit de formulering van de regel maar moet ook andere informatie zoals de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel bij de interpretatie betrokken worden. Taalkundige argumentatie kan in zo'n geval een 'afbakingsfunctie' vervullen doordat deze gebruikt kan worden om te verdedigen dat de formulering van de regel zich niet tegen een bepaalde interpretatie verzet. Taalkundige argumentatie kan in zo'n geval alleen een aanvulling vormen op andere argumenten die dezelfde interpretatie steunen.

Het probleem van het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie is dat de partijen in een juridisch proces hun zaak ten onrechte kunnen presenteren als een eenvoudig geval waarin taalkundige argumentatie voldoende zou kunnen zijn.

Zij maken dan misbruik van de presumptieve status die taalkundige argumentatie heeft vanuit het perspectief van de rechtszekerheid. Als het echter om een moeilijk geval gaat is deze presentatie misleidend omdat ook andere soorten argumentatie (zoals argumentatie gebaseerd op de plaats van de regel in het systeem of argumentatie gebaseerd op de bedoeling van de wetgever) nodig zijn om een adequate rechtvaardiging te kunnen geven. Als geen aanvullende andere argumentatie wordt gegeven is de rechtvaardiging niet afdoende. Uitgaande van de verschillende functies van taalkundige argumentatie in verschillende discussiesituaties rijst de vraag welke vormen van het gebruik van taalkundige argumentatie onderscheiden kunnen worden en wat de normen zouden moeten zijn voor het correcte gebruik vanuit het perspectief van een redelijke kritische discussie.

Vanuit een argumentatief perspectief kunnen twee vormen van het gebruik van taalkundige argumentatie onderscheiden worden, gebaseerd op het type relatie tussen de taalkundige argumentatie en het standpunt. Bij de eerste vorm kan taalkundige argumentatie een zelfstandige verdediging vormen; bij de tweede vorm moet taalkundige argumentatie worden aangevuld met andere argumentatie.

De normen voor het gebruik van de verschillende vormen vallen uiteen in twee soorten normen. Bij het eerste soort norm gaat het om de adequaatheid van taalkundige argumentatie als middel om een juridisch standpunt te verdedigen. Het gaat hier om de vraag of taalkundige argumentatie als zodanig een adequate verdediging kan vormen (of het een aanvaardbaar argumentatieschema is) en om de vraag of het een zelfstandige verdediging kan vormen of dat het aangevuld moet worden met andere argumentatie (norm b). Bij het tweede soort norm gaat het om de correctheid van de toepassing van de argumentatie in het concrete geval: of de taalkundige interpretatie van (een term uit) de regel correct is (of het argumentatieschema van taalkundige argumentatie correct is toegepast) (norm a).

2.1 Taalkundige argumentatie wordt gepresenteerd als een onafhankelijke rechtvaardiging van de toepassing van een rechtsregel

In een geval waarin de formulering van de rechtsregel een duidelijke aanwijzing biedt voor het vaststellen van de betekenis ervan en er geen aanleiding is om op grond van de bedoeling van de wetgever tot een andere interpretatie te komen, kan taalkundige argumentatie in principe zelfstandig een afdoende verdediging vormen.³ In een dergelijk geval is het niet noodzakelijk dat wordt aangegeven dat andere soorten argumentatie zoals systematische argumentatie of teleologische argumentatie niet in een andere richting wijzen.

Wanneer taalkundige argumentatie gepresenteerd wordt als een onafhankelijke verdediging is deze aanvaardbaar als:

- 1a. de taalkundige argumentatie in overeenstemming is met de geaccepteerde standaardbetekenis van (een term in) de regel.
- 1b. de taalkundige argumentatie afzonderlijk een afdoende verdediging kan vormen van de interpretatie van de regel omdat er geen aanleiding is om op grond van de bedoeling van de wetgever etc. tot een andere interpretatie te komen.

Norm (1a) heeft betrekking op de deugdelijkheid van de propositionele inhoud van de argumentatie en (1b) op de rechtvaardigingskracht, op de deugdelijkheid van taalkundige argumentatie als een onafhankelijke en afdoende verdediging.

Deze vorm van taalkundige argumentatie zal niet vaak voorkomen omdat rechters het in een duidelijk geval niet nodig zullen vinden een interpretatie van de regel te geven en te rechtvaardigen. Als de taalkundige argumentatie in een duidelijk geval gebruikt wordt is dat meestal om retorische redenen om mogelijke twijfel aan de aanvaardbaarheid van de beslissing weg te nemen door te laten zien dat de beslissing in overeenstemming is met gemeenschappelijke uitgangspunten zoals de letterlijke betekenis van (een uitdrukking in) de regel. Soms wordt taalkundige argumentatie bijvoorbeeld ondersteund door onderschikkende argumentatie waarin verwezen wordt naar de ‘betekenis van de term in het gewone spraakgebruik’ of een verwijzing naar de betekenisomschrijving in het woordenboek.

2.2 Taalkundige argumentatie wordt gepresenteerd als nevenschikkende argumentatie ter aanvulling van andere argumentatie

Als in de formulering van de regel geen eenduidige aanwijzing kan bieden om de betekenis van de regel voor het concrete geval vast te stellen, kan taalkundige argumentatie nooit een voldoende rechtvaardiging vormen en moet hij aangevuld worden met andere argumentatie. In zulke gevallen vormt systematische argumentatie (waarin verwezen wordt naar de plaats van de regel in het rechtssysteem) of teleologische argumentatie (waarin verwezen wordt naar het doel van de regel) een noodzakelijk onderdeel van de argumentatie terwijl taalkundige argumentatie alleen kan fungeren als aanvullende nevenschikkende argumentatie. Wanneer taalkundige argumentatie wordt gepresenteerd als aanvullende nevenschikkende argumentatie is deze alleen aanvaardbaar als:

- 2a. de taalkundige argumentatie niet inconsistent is met de betekenis van (een term gebruikt in) de regel.
- 2b. de taalkundige argumentatie een ondersteuning vormt van dezelfde interpretatie van (de term gebruikt in) de regel als de andere argumentatie die als rechtvaardiging naar voren wordt gebracht.

Deze vorm van taalkundige argumentatie komt vaak voor in de motivering van rechterlijke beslissingen. Wanneer een regel bijvoorbeeld een vage of evaluatieve term bevat, moet de regel geïnterpreteerd worden om de betekenis van de regel voor het concrete geval vast te stellen. In zo'n geval kan taalkundige argumentatie nooit zelfstandig een afdoende verdediging vormen omdat het niet mogelijk is om in abstracto de betekenis van de term vast te stellen (zodat de argumentatie niet kan voldoen aan norm 1a en 1b). De betekenis zal vastgesteld moeten worden door te kijken naar het rechtssysteem als geheel en het doel van de regel daarbinnen. Systematische/teleologische argumentatie vormt dan een noodzakelijk onderdeel van de argumentatie en taalkundige argumentatie kan alleen als aanvulling dienen in de vorm van een bewering dat de formulering van de regel geen bezwaar vormt tegen toepassing van de regel in de voorgestelde interpretatie.⁷

Omdat taalkundige argumentatie geacht wordt een voorkeursstatus te hebben wordt deze om retorische redenen vaak gebruikt als aanvullende argumentatie om de aanvaardbaarheid van de beslissing voor het juridische auditorium te vergroten door te

laten zien dat de interpretatie gebaseerd is op verschillende gezichtspunten (taalkundige argumentatie en bijvoorbeeld teleologische argumentatie) die beide als gemeenschappelijke juridische uitgangspunten kunnen worden beschouwd.⁵

3 Strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie

Op basis van het onderscheid tussen de verschillende vormen van het gebruik van taalkundige argumentatie in verschillende discussiecontexten geef ik hierna een analyse van twee voorbeelden waarin strategisch gemanoeuvreed wordt met taalkundige argumentatie. Het zijn voorbeelden uit het Nederlandse burgerlijk recht waarin de Hoge Raad een beslissing geeft waarin hij in argumentatietheoretische termen een negatief oordeel velt over het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie. Ik laat zien hoe de voorbeelden geanalyseerd kunnen worden in termen van de eerste en tweede vorm van het gebruik van taalkundige argumentatie en hoe de normen die ik hiervoor heb beschreven gebruikt kunnen worden bij de beoordeling van de aanvaardbaarheid van het strategisch manoeuvreren.

De partijen in een juridische discussie gebruiken vaak taalkundige argumentatie als onafhankelijke en afdoende rechtvaardiging. Zoals we hebben gezien kan dit in bepaalde gevallen een aanvaardbare manier zijn om een juridisch standpunt in een discussie over de toepassing van een regel te verdedigen. In andere gevallen, bijvoorbeeld wanneer er meer interpretaties binnen de ruimte die de formulering van de regel biedt mogelijk zijn, zijn er echter ook andere argumenten nodig om een adequate rechtvaardiging te kunnen geven en kan een taalkundig argument niet op zichzelf een voldoende verdediging vormen.

Het strategisch manoeuvreren kan inhouden dat een bepaalde interpretatie van de regel wordt verdedigd door te verwijzen naar het feit dat die interpretatie in overeenstemming is met een algemeen uitgangspunt, de standaardinterpretatie, of getoetst aan bepaalde gemeenschappelijke toetsingsmethoden, zoals het algemene spraakgebruik of een woordenboek, als aanvaard kan worden beschouwd hoewel dat niet het geval is. In zo'n geval ontspoort het strategisch manoeuvreren omdat niet aan norm (1a) wordt voldaan en daarmee de uitgangspuntregel wordt overtreden waarbij een bepaalde betekenis van de regel ten onrechte als een gemeenschappelijk uitgangspunt wordt gepresenteerd (of ten onrechte wordt gepresenteerd als een betekenis die in overeenstemming is met gemeenschappelijke toetsingsmethoden, een van de eisen aan een redelijke kritische discussie).

Het strategisch manoeuvreren kan ook inhouden dat een argument dat gebaseerd is op de taalkundige betekenis als zelfstandige en afdoende verdediging wordt gepresenteerd. Zoals we gezien hebben is dat een acceptabele manier om een standpunt te verdedigen als aan de voorwaarden van de eerste vorm wordt voldaan. In een moeilijk geval zijn echter ook andere argumenten nodig om de toepassing te rechtvaardigen. In zulke gevallen kan taalkundige argumentatie geen onafhankelijke en voldoende rechtvaardiging vormen. Als een partij of een rechter in de context van een proces echter verwijst naar de formulering van de regel en pretendeert dat de door hem voorgestelde interpretatie van de formulering de enig mogelijke en juiste is, terwijl de argumentatie niet aan norm (1b) beantwoordt, ontspoort het strategisch manoeuvreren. In zo'n geval wordt de voorkeursstatus van taalkundige argumentatie 'misbruikt' door de argumentatie ten onrechte te presenteren als argumentatie van de eerste vorm terwijl de tweede vorm de correcte vorm was geweest. Door deze presentatie ontduikt iemand de bewijslast voor de noodzakelijke aanvullende nevenschikkende argumenta-

tie waarin verwezen had moeten worden naar het systeem van de wet of het doel van de regel, wat betekent dat hij zich schuldig maakt aan de drogreden van het ontduiken van de bewijslast voor deze andere onderdelen van de argumentatie die een noodzakelijke aanvulling hadden moeten zijn.

Hierna bespreek ik twee voorbeelden waarin de Hoge Raad het gebruik van deze complexe vorm, die bestaat uit een combinatie van twee vormen van strategisch manoeuvreren, negatief beoordeelt.

Het eerste voorbeeld is afkomstig uit een zaak (Hoge Raad 25 oktober 1996, RvdW 1996, 207) waarin het ging om de correcte interpretatie van de term 'vinden'. De discussie ging over de vraag of de activiteiten van een professionele car hunter die een gestolen auto had gevonden, op basis van artikel 5:5 van het Burgerlijk Wetboek recht had op een beloning voor het vinden van de auto en een compensatie van de kosten die hij had gemaakt:

3.3.1 Bij de beoordeling van onderdeel 1, dat de vraag aan de orde stelt wat moet worden verstaan onder "vinden" in art. 5:5 moet het volgende worden vooropgesteld. De strekking van art. 5:5 e.v., zoals deze uit de geschiedenis van de totstandkoming van deze bepalingen naar voren komt, laat zich aldus samenvatten dat daarmee beoogd is te bevorderen dat degene die de zaak verloren heeft, haar zo veel mogelijk zal kunnen terugvinden, en voor het geval de verliezer niet meer komt opdagen een oplossing te geven, welke mogelijk maakt dat de zaak binnen afzienbare tijd weer in het rechtsverkeer wordt gebracht of in gebruik genomen (Par. Gesch. Boek 5, Inv. 3, 5 en 6, p. 1008). Met die strekking strookt het begrip vinden in art. 5:5 in overeenstemming met zijn taalkundige betekenis, in ruime zin uit te leggen. Daarmee zou slecht te verenigen zijn dat zou moeten worden aangenomen dat niet van vinden sprake is, indien de zaak niet bij toeval is ontdekt, maar daarnaar is gezocht en handelingen zijn verricht die als het opsporen daarvan kunnen worden beschouwd. [...] Het vorenoverwogene brengt mee dat het Hof bij zijn oordeel dat het ontdekken van een gestolen auto op de wijze als door (de rechtsopvolger van) Graphé in de praktijk gebracht, zoals hiervoor onder 3.1 sub (ii) en (iii) omschreven als "vinden" in de zin van art. 5:5 is aan te merken (rov. 4), niet blijkt heeft gegeven van een onjuiste rechtsopvatting omtrent het begrip vinden in voormelde bepaling en evenmin de strekking van de wettelijke regeling heeft miskend. (Hoge Raad 25 oktober 1996, nr. 16074 RvdW 1996, 207)

De eiser, de eigenaar van de auto, ontkent het recht op beloning en compensatie van de gemaakte kosten door de gedaagde, de car hunter. De eiser is van mening dat artikel 5:5 BW niet van toepassing is omdat de activiteiten van de gedaagde niet beschouwd kunnen worden als 'vinden' omdat de term 'vinden' moet worden opgevat in een beperkte zin waar de activiteiten van een professionele car hunter niet onder vallen. De eiser maakt hier gebruik van taalkundige argumentatie als onafhankelijke zelfstandige verdediging.

De rechtbank, het Gerechtshof en de Hoge Raad zijn echter een andere mening toegedaan. Zij zijn van mening dat de regel wel van toepassing is omdat de activiteiten van een professionele car hunter die bewust op zoek is naar een gestolen auto wel beschouwd kunnen worden als 'vinden' in de zin van artikel 5:5 BW. De Hoge Raad is van mening dat de interpretatie van de term 'vinden' in elk geval gebaseerd

moet worden op teleologische argumentatie waarin wordt verwezen naar de bedoeling die de wetgever had met de regeling en daarnaast aangevuld kan worden met taalkundige argumentatie. De Hoge Raad is van mening dat de betekenis van de regel (die van recente datum is) bepaald moet worden op basis van het doel van de regel die te vinden is in de parlementaire behandeling van de wet, wat inhoudt dat het de bedoeling was van de wetgever ervoor te zorgen dat een zaak binnen afzienbare tijd weer in het rechtsverkeer wordt gebracht of in gebruik wordt genomen. Volgens de annotator, HJS, is de opvatting van de Hoge Raad dat de ratio van de regel moet worden beschouwd als het belangrijkste argument ter onderbouwing van de beslissing om de regel toe te passen in de ruime betekenis van 'vinden', aangevuld met de overweging dat de taalkundige betekenis van de term 'vinden' geen tegenargument vormt tegen toepassing in de brede zin van de betekenis.

Dit voorbeeld vormt een goede demonstratie van een geval waarin het strategisch manoeuvreren op de hiervoor beschreven manier ontspoot. Ten eerste wordt de letterlijke interpretatie van 'vinden' in de beperkte betekenis ten onrechte als gemeenschappelijk aanvaard gepresenteerd (wat betekent dat niet aan norm 1a wordt voldaan en de uitgangspuntregel wordt overtreden). Ten tweede kan de gepresenteerde beperkte interpretatie van 'vinden' niet als een onafhankelijke verdediging worden beschouwd omdat, zoals de Hoge Raad stelt, bij het vaststellen van de betekenis van 'vinden' ook de bedoeling van de wetgever moet worden betrokken (wat betekent dat niet aan norm 1b wordt voldaan en de bewijslastregel wordt overtreden). Omdat niet aan deze twee normen is voldaan en er twee regels overtreden worden ontspoot het strategisch manoeuvreren op twee manieren.

Het tweede voorbeeld is afkomstig uit de beroemde zaak van het 'Homohuwelijk' waarin de toepassing van artikel 1.33 van het oude Burgerlijk Wetboek centraal stond waarin werd bepaald dat een man alleen met een vrouw gehuwd kan zijn en een vrouw alleen met een man. In deze zaak had een ambtenaar van de burgerlijke stand geweigerd twee vrouwen te trouwen op basis van dit artikel (zie ook de bijdrage van Carel Smith aan dit themanummer waarin dit arrest wordt besproken). De eiseres (een van de twee vrouwen) beweert echter dat de letterlijke tekst van dit artikel een huwelijk tussen twee vrouwen niet verbiedt omdat de tekst zo gelezen moet worden dat 'een' gelezen moet worden als 'één' en het dus gelezen moet worden als een verbod op polygamie. De rechtbank, het Hof en de Hoge Raad (Hoge Raad 19 oktober 1990, RvdW 1990, 176) zijn van mening dat de claim van eiseres is gebaseerd op een discutabele letterlijke lezing van verschillende artikelen en de strekking van de regel zoals bedoeld door de wetgever miskent:

Die stelling (de stelling dat de tekst van de Nederlandse wet een huwelijk tussen twee vrouwen niet verbiedt en dat die tekst in het licht van de maatschappelijke ontwikkelingen zo moet worden uitgelegd dat zo'n huwelijk toelaatbaar is EFHK) kan niet als juist worden aanvaard. Zij gaat uit van een reeds op zichzelf aanvechtbare letterlijke lezing van een aantal wetsartikelen en miskent de strekking van de wet zoals men deze bij de totstandkoming van Boek 1 BW, mede in het licht van de daaraan voorafgaande wetgeving, voor ogen heeft gehad. Ook indien latere maatschappelijke ontwikkelingen steun zouden geven aan de opvatting dat het niet openstaan van de mogelijkheid van een wettelijk huwelijk tussen twee vrouwen of twee mannen niet langer gerechtvaardigd is, zou dit niet een van de onmiskenbare strekking van de wet afwijkende wetsuitlegging wettigen, te meer niet nu het hier gaat

om een onderwerp dat de openbare orde raakt en waarbij de rechtszekerheid een belangrijke rol speelt. (Hoge Raad 19 oktober 1990, rek.nr. 7649 NJ 1992/129)

Deze kritiek van de Hoge Raad komt er in pragma-dialectische termen vertaald erop neer dat de hiervoor beschreven combinatie van twee vormen van strategisch manoeuvreren ontspoord. In de eerste plaats vormt het, net als het vorige voorbeeld, een instantiatie van ontsporend strategisch manoeuvreren omdat niet aan norm (1a) wordt voldaan. De voorgestelde letterlijke lezing van 'een man' en 'een vrouw' wordt ten onrechte gepresenteerd als de enig mogelijke en juiste lezing omdat er ook een andere lezing mogelijk is, dat wil zeggen de geaccepteerde standaardlezing. De Hoge Raad stelt dat de standaardlezing inhoudt dat het artikel moet worden gelezen als een verbod op een huwelijk tussen twee mannen of twee vrouwen. Verder vormt het een instantiatie van ontsporend strategisch manoeuvreren omdat niet aan norm (1b) wordt voldaan. Het taalkundige argument kan volgens de Hoge Raad nooit de enige rechtvaardiging vormen omdat bij het bepalen van de betekenis van de regel ook de parlementaire ontstaansgeschiedenis van de regel en het doel van de regeling zoals bedoeld door de wetgever betrokken moeten worden. Met de formulering 'miskent de strekking van de wet' geeft de Hoge Raad aan dat eiseres ten onrechte het doel van de regeling buiten beschouwing heeft gelaten.

In beide voorbeelden kan de combinatie van de overtreding van de uitgangspuntregel met de overtreding van de bewijslastregel beschouwd worden als een specifieke manier van ontsporend strategisch manoeuvreren in een juridische discussie. De ontsporing bestaat uit een combinatie van de twee overtredingen waarbij de tweede overtreding voortbouwt op de eerste. De eerste overtreding bestaat uit het ten onrechte presenteren van een bepaalde letterlijke lezing als de standaardlezing wat neerkomt op een overtreding van de uitgangspuntregel. Uitgaande van deze verkeerde lezing volgt de tweede overtreding die inhoudt dat bepaalde informatie (het doel van de regeling zoals blijkend uit de parlementaire behandeling) genegeerd wordt en daardoor ten onrechte niet in de argumentatie betrokken wordt. Dit leidt ertoe dat de bewijslast voor deze informatie wordt ontdoken wat neerkomt op een overtreding van de bewijslastregel. In de beoordeling van de Hoge Raad zien we dat beide fouten individueel beoordeeld worden als fouten in de context van een redelijke discussie over de toepassing van rechtsregels. De overtreding van de uitgangspuntregel wordt in juridische termen gekarakteriseerd als 'het uitgaan van een aanvechtbare letterlijke lezing' en de overtreding van de bewijslastregel als een 'miskening van de strekking van de wet zoals de wetgever die bij de totstandkoming voor ogen had'.

4 Conclusie

In deze bijdrage heb ik laten zien hoe het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie in een juridische discussie over de toepassing van een rechtsregel in een concreet geval geanalyseerd en beoordeeld kan worden. Ik heb uitgelegd hoe inzichten over de juridische normen voor het gebruik van taalkundige argumentatie vertaald kunnen worden in normen voor het gebruik van taalkundige argumentatie in een juridische discussie en onder welke voorwaarden het strategisch manoeuvreren, uitgaande van deze normen, aanvaardbaar is.

Uitgaande van drie vormen van het gebruik van taalkundige argumentatie heb ik op een systematische manier duidelijk gemaakt welke normen voor het gebruik

van deze vormen van taalkundige argumentatie in een redelijke kritische discussie geformuleerd kunnen worden. In een analyse van twee voorbeelden van strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie die door de Hoge Raad als negatief beoordeeld worden heb ik laten zien hoe de door mij gemaakte onderscheidingen gebruikt kunnen worden bij de analyse en beoordeling. Ik heb gedemonstreerd hoe bepaalde vormen van strategisch manoeuvreren ontsporen door te laten zien dat bepaalde discussieregels overtreden worden. Ik heb aangegeven dat het strategisch manoeuvreren met taalkundige argumentatie kan bestaan uit een complexe strategie die bestaat uit een combinatie van op elkaar voortbouwende strategische manoeuvres die allebei ontsporen.

Noten

1. Vergelijk Soeteman (2007, 257-258), Van den Hoven (2007, 246-247).
2. Vergelijk Groenewegen (2007, 242-244), Soeteman (2007, 257-258), Van den Hoven (2007, 246-247).
3. Het gebruik van taalkundige argumentatie houdt in dit verband in dat degene die de argumentatie naar voren brengt van mening is dat de interpretatie (van een term in) de regel in overeenstemming is met een gemeenschappelijk uitgangspunt (de standaardinterpretatie van de regel) of aanvaardbaar is op grond van gemeenschappelijke toetsingsmethoden (zoals een woordenboek, etc.).
4. Wanneer een rechter een regel bijvoorbeeld *a contrario* toepast kan hij taalkundige argumentatie naar voren brengen waarin hij laat zien dat de formulering van de regel een eenduidige aanwijzing vormt voor het feit dat de regel bedoeld is als een limitatieve opsomming van de toepassingsvoorwaarden voor de regel. Zie ook Jansen (2003, 138-140).
5. Vergelijk Smith (2007) die van mening is dat de taalkundige argumentatie in een dergelijk geval de functie heeft de bandbreedte van de letterlijke betekenis aan te geven waarbinnen de interpretatie van de regel dient plaats te vinden. Vergelijk ook Van den Hoven (2007) die deze vorm van taalkundige argumentatie als een 'negatieve vorm' van het gebruik van taalkundige argumentatie beschouwt waarbij de rechter laat zien dat het niet noodzakelijk is het rechtssysteem voor het concrete geval te veranderen maar dat de beslissing (impliciet) al besloten lag in het systeem.

Literatuur

- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2002a). Strategic maneuvering: maintaining a delicate balance. In F.H. van Eemeren & P. Houtlosser (Eds.), *Dialectic and Rhetoric: The warp and Woof of Argumentation Analysis* (pp. 131-160). Dordrecht etc.: Kluwer.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2002b). Strategic maneuvering with the burden of proof. In F.H. van Eemeren (Ed.), *Advances in Pragma-dialectics* (pp. 13-28). Amsterdam: Sic Sat/Vale Press.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2003). A pragmatic view of the burden of proof. In F.H. van Eemeren, J.A. Blair, C.A. Willard & A.F. Snoeck Henkemans (Eds.), *Anyone who has a View: Theoretical Contributions to the Study of Argumentation* (pp. 123-132). Dordrecht etc.: Kluwer.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2006). Strategic maneuvering: A synthetic recapitulation'. *Argumentation*, 20, 381-392.
- Feteris, E.T. (2002). A pragma-dialectical approach of the analysis and evaluation of pragmatic argumentation in a legal context. *Argumentation*, 16 (3), 349-367.

- Groenewegen, F.T. (2007). De relatieve waarde van de grammaticale interpretatiemethode. In E.T. Feteris, H. Kloosterhuis, H.J. Plug & J.A. Pontier (Eds.), *Alles afwegende .... Bijdragen aan het vijfde symposium juridische argumentatie* (pp. 239-244). Nijmegen: Ars Aequi.
- Hoven, P.J. van den (2007). Commentaar bij F.T. Groenewegen. In E.T. Feteris, H. Kloosterhuis, H.J. Plug & J.A. Pontier (Eds.), *Alles afwegende .... Bijdragen aan het vijfde symposium juridische argumentatie* (pp. 245-248). Nijmegen: Ars Aequi.
- Jansen, H. (2003). *Van omgekeerde strekking. Een pragma-dialectische reconstructie van a contrario-argumentatie in het recht*. Proefschrift Amsterdam. Amsterdam: Thela Thesis.
- Smith, C.E. (2007). Enkele varianten van taalkundige argumentatie. In E.T. Feteris, H. Kloosterhuis, H.J. Plug & J.A. Pontier (Eds.), *Alles afwegende .... Bijdragen aan het vijfde symposium juridische argumentatie* (pp. 249-256). Nijmegen: Ars Aequi.
- Soeteman, A. (2007). Commentaar bij C.E. Smith. In E.T. Feteris, H. Kloosterhuis, H.J. Plug & J.A. Pontier (Eds.), *Alles afwegende .... Bijdragen aan het vijfde symposium juridische argumentatie* (pp. 257-260). Nijmegen: Ars Aequi.